

УДК 336:352

**Спасів Наталія Ярославівна**  
кандидат економічних наук, доцент,  
доцент кафедри фінансового менеджменту та страхування  
Тернопільського національного економічного університету

## **СИНЕРГЕТИКА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КАРКАС ПІЗНАННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД**

Проаналізовано теоретико-методологічні підходи до формування науково-методологічного пізнання об'єднаних територіальних громад (ОТГ) як складних систем в умовах реформування системи місцевого самоврядування та децентралізації влади. Виокремлено структурні елементи об'єднаних територіальних громад як складних дисипативних систем. Обґрунтовано, що стійкість структури системи може бути забезпечена лише синтезом порядку та хаосу, і виникнення одного із іншого, причому із збереженням внутрішньої структури і взаємозв'язків між елементами системи, тобто територіальними громадами. У даному контексті зацентовано увагу на тому, що синергетичний підхід надає методологічні можливості для опрацювання способів організації синергії і пропонує залучати й активізувати механізми самоорганізації. Така тенденція є лейтмотивом процесу об'єднання територіальних громад і лежить в основі формування спроможних, самодостатніх, незалежних, розвинутих ОТГ.

**Ключові слова:** Територіальна громада, об'єднані територіальні громади, синергетика, методологія, флуктуації, точки біфуркації, синергетичний ефект.

**Постановка проблеми.** Сучасні трансформаційні процеси в Україні, які характеризуються динамічністю модернізацій економічних, соціальних і політичних реалій, невизначеністю стратегій розвитку, розпорошеністю цінностей, суспільних стандартів, норм, стереотипів, ідеологій і концепцій, обумовлюють зростання наукового інтересу до пізнання сутнісного потенціалу та особливостей функціонування об'єднаної територіальної громади як ключового новітнього елемента перебудови вітчизняної системи місцевого самоврядування в бік децентралізації. Наголосимо, що попри зростання уваги сучасних вчених до проблематики децентралізації, тема об'єднаних територіальних громад (ОТГ) є мало вивченою, комплексне дослідження даного

феномену взагалі відсутнє, а його глибинний світоглядний зміст та роль у соціально-економічних процесах ще не розкриті. Окрім того, аналіз наукових концептів, у яких висвітлені окремі аспекти формування та функціонування ОТГ, засвідчує епізодичний і фрагментарний характер досліджень переважно у державно-управлінській площині, що вказує на стадію імплементації децентралізаційних тенденцій у систему місцевого самоврядування та наочно демонструє потребу подальших ґрунтовних наукових розробок. «Акцентуємо, що сьогодні розвиток українського місцевого самоврядування, підтримка високої конкурентоспроможності територіальних громад без нових знань і підходів, тобто без науки не є можливим. Наука продукує ідеальні мо-

делі, які презентують «як треба правильно робити» з урахуванням прогресивних досягнень і передового досвіду. На превеликий жаль, не можна упевнено стверджувати, що існує запит українського публічного управління на науку, хоча справедливо кажуть, що немає нічого більш практичного, ніж хороша теорія» [1, с. 27]. Саме ОТГ, на наше переконання, є цією ідеальною моделлю і новітнім суб'єктом місцевого самоврядування, сформованим на засадах державної підтримки, гарантованості паритетних взаємин, прямого народовладдя, виборності і законності, фінансової самостійності, соціальної ідентичності, економічної свободи і правової захищеності. Виходячи із вищезазначеного, та враховуючи, що у сучасній економічній науці визначення ОТГ не має єдності у підходах дослідження, а нормативно-правова регламентація її сутності на сьогодні є недостатньою й певною мірою колізійною, здійсномо комплексне осмислення даної дефініції на основі побудови методологічного каркасу її пізнання.

Методологічну основу теорії об'єднання територіальних громад формують вихідні постулати економічної науки, концептуальні положення теорії місцевого самоврядування, наукові напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених із широкого спектра проблем, пов'язаних із становленням, функціонуванням і розвитком територіальних громад та децентралізацією влади. Формуючись на принципах системного підходу, методологія дослідження ОТГ оновлюється, наповнюючись новим змістом через використання новітнього наукового стилю мислення – синергетики, створюючи тим самим нову парадигму економічної науки. Як вказує А. Гальчинський: «... методологія системного аналізу виходить із того, що кожна система не просто історична – має свій початок і свій кінець, розвивається в межах певного простору і власного історичного часу, а й така, що базується на принципах саморозвитку. Доводиться констатувати, що, як правило, саме цей, по суті, визначальний аспект історизму системного аналізу – принцип саморозвитку – залишається поза увагою багатьох досліджень» [2]. Виходячи із висловлювань вченого, у даному аспекті важливим етапом саморозвитку системного підходу є синергетика, яка прийшла на зміну діалектиці. Цілком логічним у контексті нашого дослідження є застосування наукових доробок саме цієї теорії, адже її методологічний потенціал і мультидисциплінарний характер дозволяє виявити принципово нові закономірності розвитку живих, неживих і суспільних систем, формування універсальних методів дослідження складних процесів, що дає змогу розкрити загальні закономірності виникнення й об'єднання територіальних громад і тенденцій їх розвитку, враховуючи часовий континуум. Синергетика виникла як інноваційний стиль мислення внаслідок появи мультидисциплінарних проблем людства – економічних, демографічних, екологічних, соціальних, які сформувались під впливом «глобального еволюціонізму», та стала «... історично необхідним, як відповідь на виклик часу, на ті процеси (особливо суспільно-економічні), що сьогодні відбуваються» [3, с. 34].

Етимологія терміну «синергетика» від грецького «син», що означає «спільне» і «ергос» – «дія», у дослівному перекладі звучить як спільна дія, спі-

вучасть. Історично синергетику визначають через призму узгодженості, спільного використання методів, що дозволяє отримати вищу ефективність, ніж проста сума дій чи послідовне застосування наукових підходів. Синергетика виникла як новий «постнеокласичний» напрям сучасного міждисциплінарного наукового пізнання на стику розвитку теорії систем і методології системного аналізу. Засновником синергетики є Г. Хакен, який ввів це поняття у фізиці при вивченні теорії динамічної поведінки систем особливого роду, довівши можливість появи за певних обставин узгодженої (кооперованої) поведінки окремих їх частин (елементів), що призводить до якісних змін у цілій системі [4]. У відповідності до переконань Г. Хакена, синергетика як загальна теорія динамічної поведінки систем із особливими властивостями має справу з кооперативною взаємодією значної кількості підсистем, яка проявляється як самоорганізація. Акцент синергетика робить на критичних точках, в яких система змінює характер поведінки, переходячи із стану рівноваги до хаосу, і навпаки. Послідовниками й однодумцями – І. Пригожин і І. Стенгерс, які, вивчаючи самоорганізацію складних систем, підтверджують універсальність синергетичного підходу шляхом усунення «класичних» обмежень більшості економічних процесів, пов'язаних з їх рівноважністю, лінійністю, закритістю [5].

Надалі синергетика як наукова сфера отримує науковий поштовх і набуває розвитку у працях К. Іонассена, Дж. Хіллера, Р. Тома, В. Белавіна, С. Капіци, С. Курдюмова, О. Самарського, О. Князевої, Г. Малінецького, А. Назаретяна, І. Ансоффа, В. Андрущенка, В. Броннікова, Л. Губерського, С. Кримського, В. Лук'янца, М. Михальченка, А. Мельника, І. Предборської, А. Свідзинського, О. Соболя, В. Шевченка, Г. Шевцової, І. Добронравової, В. Воронкової, А. Гальчинського, С. Єрохіна, М. Ожевана, В. Плаксіна, Є. Ходаківського, Ю. Цаль-Цалка та ін., звичайно, виходячи конкретно із предмету та завдань їх досліджень. Завдяки внеску цих зарубіжних і вітчизняних вчених, у сучасній науці синергетика є визнаним міждисциплінарним напрямком досліджень, присвяченим вивченню складних систем.

**Постановка завдання.** На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в обґрунтуванні синергетичного підходу до пізнання об'єднаних територіальних громад.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** У царині ж економічної науки аргументована точка зору стосовно беззаперечності синергетичного начала у виникненні і функціонуванні будь-якої системи, в тому числі й економічної, що виявляється в кооперативній поведінці окремих компонент, які об'єднуються в єдине ціле. У даному аспекті актуальні наукові підходи В.-Б. Занга, який вводить поняття «економічна синергетика», характеризує її, використовуючи відомі моделі нелінійних рівнянь – математичні моделі Г. Хакена, теорію катастроф Р. Тома, порядку і хаосу Л. Ландау [6]. Економічна синергетика пропонує новітній напрям в обґрунтуванні складних економічних явищ. Вона доводить, що структурні зміни відбуваються в системі тільки тоді, коли система знаходиться в критичній точці. З точки зору синергетичної економіки, економічний

розвиток визначає існування економічного хаосу. Його виникнення з порядку є концепцією, яка рушить цей порядок, і вибудовує новий, більш позитивний напрям економічної еволюції. І хоча наслідки хаосу важко спрогнозувати, перехідні стани в рамках ідентифікованих обмежень можуть позитивно вплинути, побудувавши потенційно новий порядок. Ця теорія пропонує реальне вирішення проблем через призму формування системи раннього попередження про загрозу хаосу. Отже, будуючи синергетичну економіку, науковці відштовхуються від постулатів загальної синергетики – порядок генерує хаос, і тільки із хаосу виникає новий порядок і гармонія.

Як підкреслює В.-Б. Занг, синергетична економіка дала нове розуміння того, який вплив на економічну еволюцію справляють стохастичні процеси. Вона демонструє, що хаос лежить у природі будь-якої еволюційної економічної системи [6].

Р. Фатхутдінов вбачає прояв закону синергії в тому, що сума властивостей системи не дорівнює сумі властивостей її компонентів. Науковець переконаний, що різниця між сумою властивостей системи і сумою властивостей її компонентів називається синергетичним ефектом, додатковим ефектом творчої взаємодії компонентів. При високій організованості системи сума властивостей системи буде вища за суму властивостей її компонентів. При низькій організованості системи сума її властивостей буде менше суми властивостей компонентів. Синергетичний ефект проявляється за рахунок творчої взаємодії компонентів системи (структур, працівників, елементів організації тощо) [7, с. 69–70]. Практично повну аналогію Р. Фатхутдінов проводить із Й. Шумпетером, котрий зазначає, що за умов високого рівня організованості системи сума властивостей системи буде вище суми властивостей її компонентів. Різниця між сумою властивостей системи і сумою властивостей її компонентів і називається синергетичним ефектом, додатковим ефектом творчої взаємодії компонентів [8]. Відтак, об'єднання підсилює синергетичний ефект, і уможливорює досягнення сталого розвитку у функціонуванні ОТГ, оскільки: у результаті об'єднання стає можливим те, що в принципі є недосяжним для окремої територіальної громади, адже потенціал ОТГ набагато більший від суми потенціалів кожного з членів об'єднання; стійкість об'єднання і взаємний вплив один на одного членів ОТГ веде до формування загальних цілей і інтересів, єдності практичних дій, що уможливорює розвиток системи. Отже, об'єднання територіальних громад сприяє виникненню синергетичного ефекту, який пояснюється отриманням додаткового результату від тісної злагодженої взаємодії окремих елементів системи – територіальних громад.

Економічний словник визначає синергію (синергетичний ефект) як «(гр. *synergos* – той, що діє разом) – появу нової продуктивної сили або якісно нових джерел розвитку, зростання ефективності діяльності в результаті поєднання окремих частин, елементів, факторів у єдину систему за рахунок т. зв. системного ефекту (емерджентності)» [9, с. 310]. Поняття «синергія» і «синергетичний ефект» у такому представленні синонімічні, що алогічно, оскільки синергія (си-

нергізм) – це передусім процес або явище, а синергетичний ефект є результатом цього процесу чи явища. У розрізі нашого дослідження даний категоріальний апарат необхідно розділяти з метою побудови синергетичної методології пізнання об'єднаних територіальних громад як складних систем, елементами якої є територіальні громади, сформованих на засадах самоорганізації (об'єднання) в частині руху від хаосу до стабільності і впорядкованості. Існує дві обов'язкові передумови прояву синергетичного ефекту. Перша передбачає наявність у компонентів системи (територіальних громад) свободи реагувати на зміни зовнішнього середовища, тобто економічна свобода на всіх без винятку рівнях соціально-економічної системи. Другою передумовою є існування єдиних правил, стандартів, загальних фінансових умов, єдиних нормативів, наявність законодавчих норм, що забезпечують синхронізацію діяльності суб'єктів (територіальних громад) – компонентів системи. Як зазначає Е. Кемпбелл, наслідком явища синергії є виникнення системи, тобто цілого, яке більше за суму окремих частин, що становлять його. В результаті діяльності такого цілого в економіці проявляється так званий синергетичний ефект, коли ресурсний потенціал економічної системи в процесі спільної діяльності суб'єктів, що об'єдналися для досягнення спільної мети, виявляється більшим чи меншим за умовну суму ресурсного потенціалу окремих суб'єктів. Символічно синергетичний ефект записують формулою: « $2 + 2 \neq 4$ » [10]. Відповідно, позитивний синергетичний ефект проявляється за умови підвищення ефективності власної діяльності кожним із учасників при об'єднанні, тобто: « $2 + 2 = 5$ ». При негативному синергетичному ефекті спільний потенціал виявляється нижчим за суму потенціалів окремих учасників: « $2 + 2 < 4$ », що дозволяє констатувати про неефективність об'єднання, адже спільна діяльність починає заважати окремим учасникам системи. Отож, синергетичний ефект не є сталою величиною – може бути позитивним – досягати екстремуму (тобто максимальної величини) за найбільш оптимальних умов, або ж негативним (негативна синергія) внаслідок стану економічної системи, компонентів системи, внутрішніх умов та параметрів зовнішнього середовища. У нашому дослідженні при побудові методологічного каркасу пізнавальної діяльності складних систем, якими є об'єднані територіальні громади, важливим є досягнення лише позитивного синергетичного ефекту, який дозволить розвиватися у майбутньому. За умови виявлення негативного впливу від синергії, необхідним є розробка заходів щодо підвищення ефекту від взаємодії елементів системи – територіальних одиниць у межах ОТГ, або є їх вихід із даного ОТГ.

Подальші наукові розробки, акцентуючи увагу на різних аспектах синергетики, розширюють поле використання нових філософсько-світоглядних постулатів, що актуалізує досягнення міждисциплінарного підходу до розуміння таких складних систем як об'єднані територіальні громади. У даному ключі заслуговує на увагу позиція І. Ансоффа, який трактує синергізм як явище, коли доходи від спільного використання ресурсів

перевищують суму доходів від використання цих же ресурсів окремо [11, с. 127]. Надалі, враховуючи даний підхід, можемо стверджувати, що доходи кожної окремої територіальної громади є меншими від доходів об'єднаної територіальної громади, що є ще одним щаблем й своєрідним орієнтиром до їх методологічного пізнання.

Як визначають О.М. Князева та С.П. Курдюмов, синергетика відіграє роль світоглядного орієнтира як загальна теорія самоорганізації та складності. Термін «синергетика» використовується як якийсь парасолоподібний термін, що охоплює різні підходи до розуміння принципів коеволуції та самоорганізації складноорганізованих систем різного роду [12].

Синергетика орієнтована на «відкриття заново» принципів чи закономірностей процесів самоорганізації в складних системах, особливостями яких є такі властивості як нелінійність, нерівновага, відкритість. Підтвердженням виступають тези О. Алюшина – синергетика відкриває принципи складання синергетичного цілого із частин, формування складних структур із відносно простих, стійкого спільного розвитку, коеволуції систем [13]. О. Алюшин зазначає, що необ'єднані структури існують, не відчуваючи одна одну, у різних темпосвітах. Під час формування складних структур основним є процес когерентності – погодження темпів структур засобами дифузних, дисипативних процесів як прояв макроскопічного хаосу, – відбувається синхронізація темпу їхньої еволюції у момент загострення, що визначає специфіку еволюції структур нелінійного світу [14]. Вітчизняні науковці вказують на існування цілої низки властивостей, якими повинні володіти елементи системи. Відповідно, щоб явище синергетизму відбулося, необхідна наявність у елементів системи: 1) здатності реагувати на зміни зовнішнього середовища; 2) когерентності (узгодженості) окремих елементів системи, яка полягає в синхронності процесів змін стану різних елементів системи, що проявлялася б у просторі в короткостроковий період часу; 3) коеволуції, яка передбачає синхронність у різних елементів системи трансформаційних циклів розвитку, що проявляється в довгостроковий період часу; 4) взаємодоповнюваності, що передбачає зв'язки між елементами системи, побудовані на здатності елементів по-різному змінювати властивості речовинно-енергетично-інформаційних потоків; 5) взаємозалежності, тобто такі взаємозв'язки між елементами системи, за яких зміна стану одних елементів викликає зміни в інших елементах; 6) взаємовигоди, яка означає, що спільне функціонування елементів покращує їх стан більшою мірою, ніж їх роздільне функціонування [15, с. 177]. Нами виокремлено додатково наявність:

7) самоорганізації, яка передбачає самостійне впорядкування процесів виникнення, існування і розвитку кожного окремого елемента;

8) спільної дії, в основі якої спільна робота, спільна відповідальність і спільний контроль кожного елемента системи за її результатами.

Саме когерентність, базована на взаємопов'язаності всередині системи, коеволуція в частині синхронності розвитку різних елементів системи, відкритість до зовнішнього середови-

ща, взаємовигода внаслідок спільних дій і самоорганізація формують явище синергетизму в об'єднаних територіальних громадах.

Синергетика як обрана філософсько-методологічна основа дослідження, на нашу думку, дозволяє новелізувати погляд щодо пізнання об'єднаної територіальної громади (ОТГ) в невід'ємному зв'язку її змісту і форми як складної системи, а це, в свою чергу, вимагає осягнути сутність системи, її елементів, алгоритмів їх функціонування. Насправді визначень системи у межах загальної теорії систем та її окремих застосувань, у тому числі в економіці, сформовано багато. Ортодоксальним є визначення, подане основоположником теорії систем Л. ф.-Берталанфі, який під системою розуміє будь-яку сукупність елементів, що перебувають у певних взаємозв'язках один з одним і з середовищем. Беручи за основу саме цю тезу, проте інтерпретуючи її в залежності від напрямів, мети, об'єкту та предмету власних досліджень, науковці формулюють свої визначення системи. Так, С. Мочерний розуміє під системою «комплекс підсистем, елементів та компонентів і їм характерних властивостей, взаємодія між якими та середовищем зумовлює якісно або сутнісно нову інтегративну цілісність» [16, с. 10]. А. Уємов та Л. Любінська вважають системою будь-який об'єкт, якщо зв'язки, реалізовані в ньому, мають певні, задалегідь задані властивості [17]. В цілому, як влучно зазначає Н. Мойсеев, «поняття «система» належить до тих, для яких важко дати точне визначення», проте для мети дослідження достатньо того інтуїтивного поняття системи, що є в кожного, хто її вивчає [18, с. 10]. Отже, незважаючи на підвищену увагу до трактування системи з боку дослідників різних галузевих наук, загальноприйнятого визначення вона не отримала, що наштовхує нас на власне бачення, квінтесенцією якого є паритетна взаємодія сукупності елементів між собою та із зовнішнім середовищем, що призводить до виникнення новітніх формацій і зв'язків.

Відповідно до об'єкту і предмету нашого дослідження, а також обраного філософсько-методологічного підґрунтя до розуміння ОТГ, вважаємо за необхідне зазначити, що ОТГ є не просто системою, а соціально-економічною системою в контексті синергетичної методології. Для ефективного функціонування системи необхідно виконання нею наступних функцій:

- інформаційної в контексті накопичення, зберігання та обробки інформації;
- структурної – підтримка усталених просторових взаємозв'язків між елементами системи;
- симультанної – забезпечення синхронності функціонування елементів системи;
- трансформаційної – перетворення ресурсів і потенціалу в додаткову вигоду;
- розподільчої – полягає у перерозподілі ресурсів у відповідності до потреб елементів системи;
- реноваційної – відновлення дефектних і зношених елементів системи;
- захисної – убезпечення від негативного впливу зовнішнього середовища;
- корегувальної – підлаштування діяльності окремих елементів системи з метою їх синхронного функціонування; забезпечення рівноваги усіх елементів системи.

Реалізація перелічених функцій забезпечує ефективне функціонування системи і злагоджену роботу її елементів. Спробуємо адаптувати виокремлені функції у контексті їх застосування до ОТГ. Відповідно, усі виокремлені нами функції, притаманні ОТГ як відкритій нелінійній дисипативній системі, проявляючись у подоланні інформаційного вакууму й отриманні повної, достовірної та неупередженої інформації щодо елементів системи – територіальних громад; у збереженні автентичності кожного члена об'єднання, існуючих зв'язків всередині ОТГ і формуванні нових з іншими суб'єктами – територіальними громадами, державою тощо; у синхронному функціонуванні і розвитку всіх членів ОТГ; у максимальному використанні наявних ресурсів і потенціалу всіх учасників об'єднання, їх ефективний паритетний розподіл між ними; у забезпеченні простого і розширеного відтворення; солідарної відповідальності за результати діяльності ОТГ; у гарантуванні безпеки в контексті локалізації негативного впливу ендегенних чинників.

Системи можуть бути як відкритими, так і закритими. Відкриті – активно взаємодіють із навколишнім світом. Закритими вважають ті системи, де відсутній зв'язок із зовнішнім середовищем. В сучасних умовах глобалізації такі системи практично відсутні. Категоріальний базис синергетичної теорії побудований на апріорній формі, яка має назву складна система. Г. Саймон складною системою називає систему, що може бути розділеною на множину компонентів, які мають досить велику кількість налаштованих між собою зв'язків таким чином, що поведінка кожного компонента залежить від поведінки інших [19].

Концептуальні положення синергетичного підходу, що розглядається нами у відповідності до нашого дослідження, стосуються закономірностей і принципів розвитку складних систем. Складність як домінуюча характеристика означає, що система складається з багатьох елементів, які взаємопов'язані та взаємодіють між собою. Саме складній системі притаманні різноманітні зв'язки як в середині, так і за її межами, різномірні структури і різна природа елементів.

В теорії систем розрізняють лінійні системи, прості за структурою та організацією функціонування, та нелінійні, в яких структура є більш складною, непропорційною, функціональною. У контексті класифікації систем існує твердження: «системи можуть бути ієрархічно структуровані на кілька типів відкритих нелінійних систем різних рівнів організації:

- динамічно стабільні – алгоритм функціонування та структура є незмінними;
- адаптивні – система, що пристосовується;
- еволюційні – системи, які здатні переходити в якісно новий стан, коли, з'являються принципово нові алгоритми функціонування та структури, які не є продовженням існуючих [20, с. 266].

Існують також складні системи вищого типу – «цілеспрямовані системи» [21], стратегічним орієнтиром яких є самозбереження автентичності системи в мінливому зовнішньому середовищі. Це високоорганізовані системи, які мають ієрархічні рівні й централізацію управління, й малоцікаві синергетичній методології. Її інтерес – процеси і

механізми виникнення порядку із хаосу, спонтанні і самовільні, проте впорядковані як у просторі, так і часі, що призводять до виникнення складних систем на основі самоорганізації. Синергетика передусім пов'язана із вивченням «порядку» і «хаосу», точніше «порядку із хаосу» – досліджує різні рівні порядку та прояви різної природи хаосу на цих етапах порядкутворення. Конкретний зміст цих понять визначається специфікою окремої галузі знань. Однак, І. Пригожин у своїй праці «Порядок із хаосу», присвяченій принципам функціонування складних нерівноважних динамічних систем [5], визначає, що впорядкованість із хаосу народжується внаслідок самоорганізації. Більшість природних систем, на думку вченого, які володіють ознаками відкритості, нелінійності та дисипативності, проявляють властивість самоорганізації. Вперше явище самоорганізації було проаналізовано У. Ешбі, якому також належить введення у лексикон поняття гомеостазу [22].

Розрізняють два основних підходи до дослідження самоорганізації:

- 1) з позиції «кібернетичної самоорганізації», що послуговується логікою системи та кібернетичного контролю («самоорганізація шляхом системного контролю», «контрольна схема»);
- 2) «синергетична самоорганізація», що ґрунтується на механізмах, створених новим порядком, коли система змінює свій стан від нестабільної рівноваги через зростання флуктуацій до збалансованого і стійкого («самоорганізація елементами синергії», «флуктуаційна схема») [23]. Саме другий підхід, на наше переконання, є домінуючим при побудові методології пізнання ОТГ з позиції синергетики.

Фундаментальним принципом самоорганізації є формування нової структури через флуктуації – випадкові відхилення від стійкої рівноваги. У процесі самоорганізації у відкритих системах з'являються зміни, які під впливом факторів зовнішнього середовища, нагромаджуються. Спочатку такі флуктуації ліквідуються системою самостійно, однак поступове їх накопичення через призму посилення нерівноважного стану і домінування нестійкості над стійкістю у її структурі, призводить до руйнування старої структури та формування на її основі нової – порядок – хаос – порядок із хаосу. Таким чином, формально відбувається самоорганізація (або гомеостаз) системи. Гомеостаз (від грецького гомео – однаковий, подібний і стаз – стан) являє собою здатність відкритої системи зберігати незмінність свого внутрішнього стану за допомогою скоординованих реакцій, спрямованих на підтримання динамічної рівноваги [24].

Г. Хакен самоорганізацію системи трактує як процес упорядкування (просторового, часового або просторово-часового) у відкритій системі за рахунок узгодженої взаємодії множини елементів, що її утворюють [4, с. 7]. При цьому акцент він робить саме на «узгодженій взаємодії» елементів як рушій самоорганізації відкритої системи, що є слушним при формуванні ОТГ як відкритої складної нелінійної системи.

Самоорганізація за своєю природою – це властивість системи самостійно (тобто без спрямованого впливу ззовні) реалізувати процеси, що забезпечуватимуть функціонування й її розви-

ток [25, с. 13]. Самоорганізація – це колективна погоджена поведінка, в результаті якої на основі виділення параметрів порядку формується стійка структура, тобто здійснюється підпорядкування елементів системи загальній меті розвитку чи вироблення адаптаційного механізму (принципу поведінки в заданих умовах середовища), адекватного сформованим умовам існування [26, с. 101]. В теорії самоорганізації догмою є те, що будь-яка структура виникає із хаосу завдяки цілеспрямованому впливу факторів зовнішнього середовища, або внаслідок самоорганізації. Це підтверджує теза – самоорганізацією називається виникнення упорядкованих структур і форм руху спочатку неупорядкованих, нерегульованих форм руху без спеціальних упорядковуючих зовнішніх впливів [27, с. 61].

Поділяючи слушну думку Т. Кравченко, що «самоорганізація передбачає, що складні системи мають здатність розвиватися відповідно до власних тенденцій та потенціалу, а також відновлювати рівновагу, адаптуватися до змін та якісно перетворюватися» [28, с. 68], вважаємо за необхідне уточнити окремі позиції такого підходу в частині розвитку систем у контексті самоорганізації не тільки за рахунок власного потенціалу, а й, враховуючи зовнішні фактори, що буде предметніше доведено в подальшому при дослідженні ОТГ через призму синергетики. Адже нерівноважні стани системи зумовлені флуктуаціями (від лат. *fluctuatio* – коливання), які виникають переважно під впливом чинників зовнішнього середовища. Відтак, у сильно нерівноваженому стані системи починають реагувати на ті фактори, які б не сприйняли за рівноваги, що є поштовхом для запуску біфуркаційних механізмів. Саме в процесі переходу через нестійкість система у певних пунктах – точках біфуркації (від лат. *bifurcus* – роздвоїти, розділити) – може диверсифікувати шляхом злиття, приєднання чи поділу. Під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників структура (елементи, взаємозв'язки) системи змінюється і вона, обираючи адекватний шлях подальшого розвитку, об'єктивно їм піддається. Точки біфуркації є феноменом у розвитку системи, в яких наочно видно наявну нелінійність. Вони відображають неспокійний стан системи, коли навіть незначна зовнішня флуктуація може призвести до зміни подальших еволюційних шляхів, переходів до інших аттракторів. Як зазначає В. Якімцов, «стан системи, що визначає порядок організації та функціонування системи, називають аттракторами» [20, с. 266]. Аттрактори можуть бути точковими (точка рівноваги), лініями (граничні цикли), поверхнями та навіть складними багатовимірними структурами. Навколо аттрактора в фазовому просторі існує басейн притягання та, якщо відбулась подія виходу системи на аттрактор, то у відкритому нелінійному середовищі обов'язково відбудеться процес виходу (випадання) на аттрактор. Це так само природно, як процес падіння тіл в гравітаційному полі тяжіння Землі [29].

На наш погляд, аттрактор задає й будує зразок «поведінки» системи у нерівноважному стані внаслідок впливу зовнішнього середовища шляхом «вільного плавання». Такий тимчасово усталений стан системи притягує до себе всю множи-

ну «траєкторій» її розвитку і функціонування у певному часовому інтервалі.

Класичне визначення аттрактора (від англ. *attract* – притягати) – це множина точок у фазовому просторі, до якої збігаються фазові траєкторії дисипативної системи. Де множина – це сукупність певних, різних об'єктів довільної природи, які розглядаються як одне ціле; фазовий простір – багатовимірний простір змінних динамічної системи; дисипативна система – відкрита нелінійна система, яка є далекою від стану термодинамічної рівноваги [30]. Дисипативні системи об'рунтовані І. Пригожиным, який визначає їх як системи, що перебувають у стійкому стані, який виникає в неврівноваженому середовищі, за рахунок дисипації енергії, яка надходить ззовні. За певних зовнішніх впливів системи можуть здійснювати якісний стрибок до ускладнення, причому такий стрибок є непередбачуваним [31]. За своєю природою ОТГ, завдяки наявності характеристик відкритості й нелінійності, відноситься до так званих дисипативних систем, критерієм ефективності розвитку яких є структурна стійкість. Виходячи з постулатів теорії самоорганізації, можна стверджувати, що стійкість структури системи може бути забезпечена лише синтезом порядку та хаосу, і виникнення одного із іншого, причому із збереженням внутрішньої структури і взаємозв'язків між елементами системи, тобто територіальними громадами.

Отож, у рівноважних або слабо нерівноважних станах системі може бути притаманний лише один стаціонарний режим розвитку і функціонування, проте з подальшим віддаленням від рівноваги (у сильно нерівноважених умовах) система досягає порога стійкості, за яким для неї відкривається декілька можливих траєкторій розвитку – аттракторів. У контексті нашого дослідження варто наголосити, що процес досягнення ОТГ як нелінійної відкритої системи порога стійкості при нерівноваженому стані і появи при цьому аттракторів, можливий за умови, коли об'єднання територіальних громад не дало бажаного позитивного результату, а вихід з об'єднання станом на сьогодні є неможливим внаслідок законодавчої нерегульованості цього процесу. Наголосимо, що ОТГ є еволюційною відкритою нелінійною системою, перехід якої із рівноважного стану до нерівноважного, і навпаки, здійснюється на основі самоорганізації у відповідності до взірця, заданого аттрактором.

Враховуючи те, що авторитетна загальноприйнята або широкоживана концепція щодо пізнання ОТГ як відкритої нелінійної еволюційної системи, сформованої на засадах самоорганізації, наразі відсутня, і буде запропонована нами нижче, резюмувати викладене вбачається нам тезами О. Яковлева: «Процеси самоорганізації характеризуються такими протилежними тенденціями, як: нестійкість і стійкість, дезорганізація і організація, хаос і порядок. Синергетична концепція саморозвитку спирається на принцип саморуху і розвитку матерії, на уявлення реальних структур і систем та пов'язаних з ними процесів розвитку, розкриває зростання упорядкованості та ієрархічної складності систем самоорганізації на кожному етапі еволюції матерії. Процеси самоорганізації носять цілеспрямований характер взаємодії з навколишнім середовищем і мають такі характерис-

тики. Перший тип – це самозародження з деякої сукупності цілісних об'єктів певного рівня нової цілісної системи з специфічними закономірностями. Другий тип – процеси, завдяки яким система підтримує стабільний рівень організації при зміні внутрішніх і зовнішніх умов існування. Третій тип процесів самоорганізації пов'язаний з розвитком систем, що здатні накопичувати і використовувати минулий досвід. Отже, завдяки процесам самоорганізації відбувається взаємодія елементів, підсистем і систем, що призводить до їх збалансованої поведінки і в результаті – до утворення інноваційних структур, які слугують прогресу суспільства...» [32, с. 148]. Погоджуючись із таким підходом О. Яковлева, зазначимо, що саме за такими, ми б назвали їх етапами, а не типами, самоорганізації відбувається формування ОТГ, що є ще одним елементом методологічного каркасу їх пізнання.

Варто наголосити, що самоорганізація за своєю природою має високий творчий потенціал. Проте, його некеріваність, може спонукати до «зависання» системи у трансформаційному режимі із відповідними втратами ресурсів і часу, або ж взагалі руйнування через переважання хаотичних процесів і деструктивних взаємодій. Такі процеси виникають внаслідок дії природних механізмів самоорганізації, тобто спонтанно, довільно, без спеціального управлінського впливу. Це випадковий збіг обставин, фатум, невизначеність і не прогнозованість майбутніх наслідків і результатів впливу на систему. Відтак, проблема стоїть у площині ефективної організації процесу позитивної самоорганізації. У цьому контексті доречно нагадати, що загальноприйняті трактування організації мають синергетичне підґрунтя. Так, організація як функція (у значенні «організовувати») – це «сукупність процесів або дій, які зумовлюють об'єднання підсистем, елементів та компонентів у ціле, і приводять до формування і вдосконалення взаємозв'язків між ними, а отже, утворення ефективнішої системи» [2, с. 28]. Організація в якості соціально-економічної системи – це «об'єднання окремих індивідуумів, груп, колективів для реалізації спільної мети на підставі певних принципів, правил, норм» [2, с. 28]. І, організація як властивість – «оптимальна взаємодія відносно незалежних частин цілого, наслідком яких є внутрішня впорядкованість» [2, с. 28]. Отже, саме це, враховуючи обрану нами методологічну платформу дослідження ОТГ з позицій синергетики, зацікавлює увагу на виникненні ОТГ – об'єднанні груп, колективів – територіальних громад в одне ціле з метою формування впорядкованої системи із досконалішими взаємозв'язками на підставі визначених принципів, правил і норм. У даному ключі, О. Хандій пропонує оптимальне поєднання організації (управлінських впливів) і самоорганізації [33, с. 62]. Таке твердження повністю розділяє Г. Ліхоносова, вказуючи, що: «самоорганізація та організація це два паралельних процеси, які доповнюють один одного» [34, с. 104]. Г. Ліхоносова наголошує, що «це два взаємсприятливі процеси, кожен з яких, залежно від зовнішніх обставин періодично виконує більш активнішу роль, виступаючи фактором розвитку, а другий – координуючим (стримуючим) фактором» [34, с. 110]. Т. Акімова зазначає, що найважливішим завдан-

ням сучасної організаційної науки є дослідження співвідношення між процесами цілеспрямованої організації і стихійної самоорганізації, пошук оптимального, міри між організацією і самоорганізацією [35, с. 144], проте формулювання та переліку особливостей цілеспрямованої організації і стихійної самоорганізації науковець не надає, однак зазначає, що його розв'язання – це реалізація ключового принципу синергетики – «порядок з хаосу». Відповідно, набуває актуальності питання щодо організації самоорганізації, тобто сукупність процесів і дій, що створюють передумови для активізації внутрішніх механізмів самоорганізації. Науковообґрунтований механізм організації самоорганізації забезпечуватиме оптимізацію синергетичних зв'язків, впорядкованість процесів, формування високого синергетичного потенціалу системи і високу ефективність її функціонування й розвитку. Проте організація самоорганізації не повинна носити адміністративний характер. На наше переконання, візією реалізації ефективної самоорганізації відкритої нелінійної еволюційної системи є: 1) автономність системи в частині побудови структури, внутрішніх зв'язків, і, паралельно мінімізація впливів факторів зовнішнього середовища, вчасна реакція на його виклики; 2) самодостатність системи в контексті перманентного моніторингу взаємовідносин із зовнішнім середовищем в інтересах власного функціонування, процвітання і розвитку; 3) економічна і фінансова незалежність системи через призму формування достатності ресурсів і формування певного запасу її міцності; 4) саморозвиток, в основі якого збереження етнонаціональних регіональних ідентифікацій елементів системи.

Очевидно, що забезпечення автономності, самодостатності, саморозвитку й економічної і фінансової незалежності ведуть до послаблення адміністративних важелів і порушують лінійність влади, розхитують жорсткий управлінський каркас і, певною мірою, ініціюють внутрішній хаос. Проте, це конструктивний хаос, який має творчу силу породжувати якісно новий порядок. Відповідно, виконується основне положеннями синергетики – порядок – хаос – порядок із хаосу. Отже, синергетичний підхід надає інші методологічні можливості для опрацювання способів організації синергії і пропонує залучати й активізувати механізми самоорганізації. Така тенденція є лейтмотивом процесу об'єднання територіальних громад і лежить в основі формування спроможних, самодостатніх, незалежних, розвинутих ОТГ.

У контексті обраної нами філософської методології дослідження ОТГ неможливо оминати увагою підхід, розвинутий у подальших наукових працях Г. Хакена – відмінність між системами, створеними людиною, і системами, що самоорганізуються, не є чітко вираженими. Наприклад, люди можуть створювати такі системи, що при наявності певних обмежень їхня специфічна функція буде здійснюватися шляхом самоорганізації [36, с. 28]. Відповідно, Г. Хакен як засновник синергетики стверджує, що людина може створювати штучні системи на принципах самоорганізації. У даному ключі ми частково погоджуємось із таким твердженням, проте вважаємо за доцільне наголосити, що людський фактор не є

домінантою в об'єднанні територіальних громад, оскільки самоорганізація як процес лежить в основі цього об'єднання. У процесі самоорганізації територіальна громада переходить від стану механічного об'єднання громадян за місцем проживання до органічного об'єднання, в результаті чого формується цілісна система з високим рівнем взаємозв'язків. Відповідно, ОТГ виникає з хаосу під дією самоорганізації, де у зовнішніх умовах невірноваженості і непрогнозованості середовища, у членів територіальних громад формується усвідомлена внутрішня потреба до органічного об'єднання з метою досягнення вищого порядку.

Синергетика як філософсько-методологічна основа дослідження ОТГ, на нашу думку, пропонує досягнути об'єднані територіальні громади як складні системи, сформовані на засадах самоорганізації в частині руху від хаосу до стабільності і впорядкованості. Підтвердженням виступає теза Г. Хакена, який зазначає, що нова впорядкована структура, яка виникає з хаосу, є результатом конкуренції безлічі віртуальних станів, закладених у системі. Відбувається мимовільний вибір тієї структури, яка найбільш адаптивна сформованим натепер як зовнішнім, так і внутрішнім умовам [4]. Відтак, саме ОТГ, враховуючи зовнішні чинники та внутрішні умови є оптимально побудованою системою, говорячи його словами «впорядкованою структурою», яка відповідає сучасним вітчизняним орієнтирам місцевого самоврядування і децентралізації.

На нашу думку, у функціонуванні ОТГ можна виокремити такі види синергії: структурну, функціональну та адміністративну [37]. Зокрема:

- структурна синергія виникає завдяки чіткій ієрархійній структурі ОТГ і залежить від наявних взаємозв'язків між членами ОТГ;
- функціональна синергія формується за умови злагодженої взаємодії членів ОТГ в контексті виконання визначених функцій і досягнення єдиної мети;
- адміністративна синергія проявляється під впливом чинників зовнішнього середовища, пристосовується до його змінних параметрів, відтворюючи свою цілісність і якість.

Синтезувавши напрацьовані синергетичною теорією підходи та постулати, комплексний методологічний каркас пізнання ОТГ з позицій синергетики враховує флуктуації, досягає точок біфуркації, отримує атракторів через призму самоорганізації, і в основі цього процесу – генерування порядку і хаосу.

**Висновки з проведеного дослідження.** Враховуючи основні положення синергетики, під час аналізу функціонування та розвитку ОТГ як складної лінійної дисипативної системи, можна

зробити висновок, що запуск біфуркаційного механізму внаслідок проведення децентралізації, зміни адміністративно-територіальної політики держави й орієнтирів регіонального розвитку, реформування місцевого самоврядування, виникнення фінансової кризи, наочно демонструє її нелінійність і є реальним свідченням еволюції і розвитку. У цих точках біфуркації ОТГ притаманний так званий «збуджений стан системи», що характеризується індивідуальним вибором тієї чи іншої поведінки у конкретно визначеній точці біфуркації, і навіть незначна зовнішня флуктуація – наприклад, втручання пряме чи непряме з боку держави, органів місцевого самоврядування, членів територіальної громади щодо стану або тенденцій розвитку ОТГ може призвести до зміни подальших еволюційних шляхів, деієрархізації системи, переходу до інших атракторів. Оскільки атрактори вибудовують зразок поведінки ОТГ при досягненні нерівноважного стану, впливаючи на її розвиток і функціонування, то, відповідно, ОТГ за позитивного сценарію може ефективно розвиватися, за нейтрального – «зависнути» у просторі і часі без вагомих зрушень, і за негативного – припинити своє існування, розпавшись або приєднавшись до нових систем. Відтак, спостерігається спектр варіантів упорядкування хаосу – виникнення нового порядку через призму самоорганізації нових структур або руйнація.

Отже, використання синергетики як вихідної методологічної основи дослідження допомагає осмислити глибинну сутність ОТГ та визначити її в системі місцевого самоврядування. Синергетичний метод пізнання дозволяє розкрити закономірності перетворення територіальних громад – відносно простих елементів – у ієрархічно складно структуровані системи, якими є ОТГ завдяки самоорганізації і саморозвитку.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що для нашого дослідження саме синергетика, забезпечуючи варіативність у конструюванні майбутнього розвитку ОТГ, є тією стрижневою методологічною основою, яка змінює традиційні наукові підходи до її пізнання. Адже, застосування цієї методології дає змогу оцінити роль і значення ОТГ в системі місцевого самоврядування в період децентралізації, яка є розвитком, виходячи із синергетичної теорії. Проте потрібен ще певний час для усвідомлення того, що синергетичний підхід на сучасному етапі наукового прогресу є найбільш перспективним для дослідження еволюційних соціально-економічних систем, якими є об'єднані територіальні громади. Тому сьогодні синергетика є тільки доповненням до традиційної методології економічної науки, і використовується поряд із її основними інструментами.

### Література:

1. Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти : монографія / С.М. Серьогін, Ю.П. Шаров, Є.І. Бородин, Н.Т. Гончарук [та ін.] ; за заг. та наук. ред. С.М. Серьогіна, Ю.П. Шарова. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2016. – 276 с.
2. Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти. / А. Гальчинський. – К.: Либідь, 2006. – С. 55.
3. Вірченко В. Кузьменко А. Синергетичний підхід в економічних дослідженнях / В. Вірченко, А. Кузьменко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Економіка № 110/2009. – С. 34-36.
4. Хакен Герман. Синергетика. Ієрархії неустойчивостей в самоорганізуючихся системах и устройствах / Г. Хакен. – М. : Мир, 1985. – 424 с.



5. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенсерс ; пер. с англ. / общ. ред. В.И. Аршинова, Ю.Л. Климонтовича, Ю.В. Сачкова. – М.: Прогресс, 1986. – 432 с.
6. Занг В.-Б. Синергетическая экономика. Время и перемены в нелинейной экономической теории / В.-Б. Занг ; пер. с англ. Н. В. Островской. – М. : Мир, 1999. – 335 с.
7. Фатхутдинов Р.А. Стратегический менеджмент : Учебник / Р.А. Фатхутдинов. – М. : Дело, 2005. – 448 с.
8. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 278 с.
9. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. / ред. С.В. Мочерний. – Львів: Світ, Т. 2. – 2006. – 568 с.
10. Кемпбелл Э. Стратегический синергизм / Эндрю Кемпбелл, Кетрин Саммерс Лачс. – СПб: Питер, 2004. – 416 с.
11. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. – СПб: Питер, 1999. – 416 с.
12. Князева Е.Н. Основание синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов. – СПб.: Алетейя, 2002. – 414 с.
13. Алюшин А.Л. Темпомиры : Скорость восприятия и шкалы времени / А.Л. Алюшин, Е.Н. Князева. – М. : ЛКИ, 2008. – 240 с.
14. Алюшин А.Л. Темпомиры : Скорость восприятия и шкалы времени / А.Л. Алюшин, Е. Н. Князева. – М. : Изд. 3. СТЕ-РЕОТИП, 2014. – 240 с.
15. Місцевий розвиток за участі громади : Монографія у 2 т. – Том 1. – Теоретичні основи сталого місцевого розвитку, орієнтованого на громаду / [за заг. ред. Ю.М. Петрушенка]. – Суми : Університетська книга, 2013. – 354 с.
16. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження/ С.В. Мочерний. – Львів : Світ, 2001. – 416 с.
17. Уемов А.И., Любинская Л.Н. Общая теория систем и понятие состояния. Философская школа А.И. Уеова. URL: <http://uemov.org.ua/publications/31-2012-06-25-11-44-03/98-2012-11-12-13-18-20>.
18. Моисеев Н.Н. Математические задачи системного анализа/ Н.Н. Моисеев. – М.: Наука, 1981. – 488 с.
19. Simon H. Near Decomposability and Complexity: How a Mind Resides in a Brain. Santa Fe Institute Studies in the Sciences of Complexity Proceedings Volume. 1995. Vol. 22. P. 26-43.
20. Якімцов В.В. Синергетичний підхід у сучасній економічній науці / В.В. Якімцов // Науковий вісник Ужгородського університету №4, 2015. – С. 265-271.
21. Акофф Р. О целеустремленных системах / Р. Акофф, Ф. Эмери ; пер. с англ. – М.: Сов. радио, 1974. – 270 с.
22. Эшби У.Р. Введение в кибернетику / под ред. Д.Г. Лахути, В.А. Успенского. – М.: URSS, 2009. – 432 с.
23. Imada T. Self-organization and society / Imada T. – Tokyo : Springer, 2008. – P.1. – С. 10.
24. Сазонов В.Ф. Понятие гомеостаза. Кинезиолог. URL: <http://kineziolog.su/content/ponyatie-gomeostaza>.
25. Мельник Л.Г. Научные основы самоорганизации экономических систем. Ч. 1 / Л.Г. Мельник // Механізм регулювання економіки, 2010. – № 3. – Т. 1. – С. 12-26.
26. Хохлова Н.М. Методологічний підхід до аналізу здатності міської громади до самоорганізації / Н.М. Хохлова // Державне Управління. Економіка та держава № 4, 2009. – С. 101-104.
27. Новое в синергетике. Загадки мира неравновесных структур. – М.: Наука, 1996. – 164 с.
28. Кравченко Т.А. Значения та роль органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні: синергетичний підхід / Т.А. Кравченко // Наукові праці. Державне управління. Випуск 242. Том 254, 2015. – С. 66-72.
29. Князева Е.Н. Законы эволюции и самоорганизации сложных систем Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов – М.: Наука, 1994. – 280 с.
30. Сугаков В.И. Основы синергетики. / В.И. Сугаков – К. : Обереги, 2001. – 287 с.
31. Пригожин И., Николис Г. Самоорганизация в неравновесных системах: от диссипативных структур к упорядоченности через флуктуации. / И. Пригожин, Г. Николис. – М.: Мир, 1979. – 512 с.
32. Яковлев О.В. Синергетика регіональних ідентичностей у культурному континуумі України кінця ХХ – початку ХХІ століття. Дис. на здобуття наукового ступеня доктора культурології, 2016 р. – 468 с.
33. Хандій О.О. Управління персоналом підприємства: концептуальне визначення та механізми розвитку: моногр. / О.О. Хандій. – Луганськ: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2010. – 240 с.
34. Ліхоносова Г.С. Самоорганізація в системі організації підприємства / Г.С. Ліхоносова // Часопис економічних реформ, 2011. – № 3. – С. 103-110.
35. Акимова Т.А. Теория организации: учебник / Т.А. Акимова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 367 с.
36. Хакен Г. Информация и самоорганизация: Макроскопический подход к сложным системам / Г. Хакен ; пер. с англ. – М.: Мир, 1991. – 312 с.
37. Adams R. Performens indicators for sustainable development / R. Adams // Accounting and Business. – 1999. – vol. 3. – P. 223-228.

### Спасив Наталия Ярославовна

кандидат экономических наук, доцент,  
доцент кафедры финансового менеджмента и страхования  
Тернопольского национального экономического университета

## СИНЕРГЕТИКА КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ КАРКАС ПОЗНАНИЯ ОБЪЕДИНЕННЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩЕСТВ

### Аннотация

Проанализированы теоретико-методологические подходы к формированию научно-методологического познания объединенных территориальных обществ (ОТГ) как сложных систем в условиях реформирования системы местного самоуправления и децентрализации власти. Выделены структурные элементы объединенных территориальных обществ как сложных диссипативных систем. Обосновано, что устойчивость структуры системы может быть обеспечена только синтезом порядка и хаоса, и возникновения одного из другого, причем с сохранением внутренней структуры и взаимосвязей между элементами системы, то есть территориальными обществами. В данном контексте акцентировано внимание на том, что синергетический подход предоставляет методологические возможности для разработки способов организации синергии и предлагает привлекать и активизировать механизмы самоорганизации. Такая тенденция является лейтмотивом процесса объединения территориальных обществ и лежит в основе формирования способных, самодостаточных, независимых, развитых ОТГ.

**Ключевые слова:** Территориальное общество, объединенные территориальные общества, синергетика, методология, флуктуации, точки бифуркации, синергетический эффект.

**Spasiv Nataliia Yaroslavivna**

Candidate of Economic Sciences, Assistant Professor,  
Assistant Professor of Finance Management and Insurance Department,  
Ternopil National Economic University

## **SYNERGETICS AS A METHODOLOGICAL CARCASS OF KNOWING OF THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES**

### **Summary**

The methodological basis of the theory of the association of territorial communities forms the initial postulates of economic science, the conceptual provisions of the theory of local self-government, scientific developments of domestic and foreign scientists from a wide range of problems associated with the formation, functioning and development of territorial communities and the decentralization of power. The purpose of the article is to highlight scientific and methodological approaches to the knowledge of the essence of the united territorial communities (UTC) as complex systems. The article uses the methodological framework of cognition in the form of a synergistic approach to the understanding of complex systems. It was established that synergetics emerged as an innovative thinking style as a result of the emergence of multidisciplinary problems of humanity – economic, demographic, ecological, social, which were formed under the influence of "global evolutionism". As a result, theoretical and methodological approaches to the formation of scientific and methodological knowledge of the united territorial communities (UTC) as complex systems in the conditions of the reform of the system of local self-government and decentralization of power are analyzed.

**Key words:** Territorial community, united territorial communities, power engineering, methodology, fluctuations, bifurcation points, synergetic effect.